

Vol.17, No. 40, summer 2022,

Quarterly

ISSN: 1735-4536

Islamicedu@irhu.ac.ir

Strategies and Tactics for Parenting in Adolescence Based on Islamic Texts and Psychology

Sayyid Muhammad Iftekhari (al-Mustafa International University, smeqsme@gmail.com)

Dr. Mohammad Reza Salarifar (Research Center of Seminary and University, Msalarifar@rihu.ac.ir)

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2021/9/19

Accepted: 2022/1/4

Key Words:

Parenting,
Adolescence,
Strategy,
Tactic,
Islamic texts,
psychological research

ABSTRACT

Parenting is one of the key responsibilities of parents in all societies. This task becomes difficult during adolescence because the adolescent undergoes many physical, cognitive and emotional changes in the most critical stages of development. Therefore, parents need to learn special educational methods for this period. This study seeks, with a psychological and Islamic approach, to develop parenting methods for parents, especially fathers, along with strategies and tactics. Strategy is a plan designed to achieve a long-term goal, and tactic is the operational methods used to achieve the goal. The method of this research is the analysis of the content of Islamic and psychological texts in the field of adolescent parenting. For this purpose, Islamic texts and psychology related to adolescence and parenting in adolescence were reviewed. 58 basic codes were obtained from Islamic propositions and 234 codes were obtained from psychological research. Data were qualitatively analyzed using Atlas T software. After classifying the initial codes, axial coding and networking were performed with an Ijtihad-integrative approach. The research findings include three general strategies and 28 strategies for parenting: adolescent relationship strategy including giving qualifications, peace-seeking, popularity, proximity, insight, cognition and humor. Education strategy including attention to health and acceptance of excitement, responsibility, intellectual guidance, sexual guidance, fostering rationality, limitations, participation, skills development, occupational skills, supervision, advising, success, practicing decision-making. And parental self-management strategy including solidity, seeking help from God, educational harmony, counseling, self-attending, commitment to one's principles, marital consent.

راهبردها و راهکنش‌های فرزندپروری در مقطع نوجوانی

براساس متون اسلامی و روان‌شناسی

سید محمد افتخاری (جامعه المصطفی العالمیه؛ smeqsm@gmail.com)

دکتر محمد رضا سالاری فر (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ Msalarifar@rihu.ac.ir)

اطلاعات مقاله

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۶/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۱۴

واژگان کلیدی:

فرزندپروری،

راهبرد،

راهکنش،

نوجوان،

متون اسلامی،

تحقیقات روان‌شناسی

پژوهش حاضر با رویکردی روان‌شناختی و اسلامی، به دنبال تدوین روش‌های فرزندپروری برای والدین، به ویژه پدر، در ضمن راهبردها و راهکنش‌ها است. راهبرد، برنامه‌ای است که برای نیل به یک هدف بلند مدت طراحی می‌گردد و راهکنش، روش‌های عملیاتی است که برای دستیابی به هدف مورد استفاده قرار می‌گیرد. روش این تحقیق، تحلیل محتوای متون اسلامی و روان‌شناختی در زمینه فرزندپروری نوجوان است. بدین منظور، متون اسلامی و روان‌شناسی مربوط به نوجوانی و فرزندپروری در مقطع نوجوانی بررسی گردید. از گزاره‌های اسلامی، ۵۸ کد و از پژوهش‌های روان‌شناختی ۲۳۴ کد به دست آمد. داده‌ها با کمک نرم‌افزار اطلس تی تحلیل کیفی شد. بعد از دسته‌بندی کدهای اولیه، کدگذاری محوری و شبکه‌سازی با رویکرد اجتهادی-انضمامی انجام شد. یافته‌های تحقیق کشف سه راهبرد کلی و ۲۸ راهکنش برای فرزندپروری است: راهبرد رابطه با نوجوان شامل لیاقت‌دهی، مسالمت‌جویی، محبوبیت، مجاورت، بصیرت، شناخت و شوخ‌طبعی، راهبرد آموزش شامل توجه‌دهی به سلامت و پذیرش هیجان‌خواهی، مسئولیت‌دهی، هدایت فکری، هدایت جنسی، پرورش عقلانیت، محدودیت، مشارکت، تقویت مهارت‌ها، مهارت‌شغلی، نظارت، نصیحت‌گری، موفقیت، تمرین تصمیم‌گیری، و راهبرد خودمدیریتی والدین شامل صلابت، استعانت از خداوند، هماهنگی تربیتی، مشاوره‌جویی، رسیدگی به خود، عاملیت به اصول خویش، رضایت‌ناشویی است.

مقدمه

(فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۸۵). راهبرد، از خانواده

درمانی استراتژیک برداشت شده است (Haley, 1976)

کلمه راهکنش، معادل تاکتیک و عبارت از ابزارها و روش‌های عینی است که برای دستیابی به هدف، مورد استفاده قرار می‌گیرد (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۸۵). راهکنش‌ها در سطوح میانی مدیریت و در ذیل راهبردها قرار می‌گیرند.

مراد از فرزندپروری، فعالیت پیچیده‌ای شامل روش‌ها و رفتارهای ویژه است که به‌طور مجزا یا در تعامل با یکدیگر بر رشد کودک تأثیر می‌گذارد. شیوه فرزندپروری نشانگر تلاش‌های والدین برای کنترل و اجتماعی کردن کودکان است (Baumrind, 1991). در متون اسلامی نیز فرزندپروری فعالیتی پیچیده شامل رفتارها، زمینه‌سازی‌ها، آموزش‌ها، تعامل‌ها و روش‌هایی است که بر رشد شناختی، معنوی، عاطفی، رفتاری، در ابعاد فردی و اجتماعی فرزندان تأثیر می‌گذارد. از دیدگاه اسلامی مسئولیت فرزندپروری در اصل به عهده پدر و مادر است (شکوهی یکتا، پرنده و فقیهی، ۱۳۸۵). نوجوانی، شامل دوره سنی ۱۲ تا ۲۰ سالگی است (شافر، ۱۳۹۶؛ پاپالیا^{۱۳} و الدز، ۱۹۹۵ و ۱۹۹۲؛ هافمن، ۱۵ پاریس^{۱۶} و هال، ۱۷ ۱۹۹۴؛ کول^{۱۸} و کول، ۱۹۹۳، و بوکاتو^{۱۹} و داهلر، ۲۰ ۱۹۹۲).

روش تحقیق

در این پژوهش از منابع اسلامی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی در موضوع نقش والدین در دوران نوجوانی استفاده شده است. مطالعات جمع‌آوری شده و سپس دسته‌بندی، تلفیق و تجزیه و تحلیل می‌شود. روش تحقیق پژوهش حاضر را می‌توان روش توصیفی تحلیلی دانست. این پژوهش بیشتر ناظر به وظایف شکلی (روشی) و ساختاری والدین می‌باشد.

فرزندپروری از وظایف کلیدی والدین است که در نوجوانی دشوار می‌شود. روان‌شناسان دوره نوجوانی را دوره «طوفان و فشار» ناشی از رشد سریع و تغییرات ناگهانی می‌دانند. درآموزه‌های اسلامی دوران نوجوانی به‌عنوان یک مقطع مهم^۱ و سرنوشت‌ساز^۲ معرفی شده است. تأثیر والدین در رشد کودک علاوه بر جنبه‌های ارثی، شامل آرمانها و آرزوها و میزان رضایتمندی آنها از زندگی، و سبک فرزندپروری آنهاست که در شکل‌دهی رفتار کودک و سلامت روان او نقش به‌سزایی دارد (بهرامی احسان و اسلمی، ۱۳۸۸).

تحقیقات نشان می‌دهد که ایفای نقش والدین در دوران نوجوانی با عوامل مهمی در خانواده و اجتماع، ارتباط تنگاتنگ دارد. برخی از این عوامل در ضمن مؤلفه‌های سبک فرزندپروری والدین در مقیاس‌ها ارائه شده است. برخی از این مقیاس‌ها عبارت است از: پرسشنامه نگرش فرزند نسبت به پدر و مادر^۳ هودسون^۴ (۱۹۹۲) برای اندازه‌گیری شدت مشکلات فرزند با پدر و مادر، پرسشنامه پیوند والدینی پارکر^۵، توپلینگ^۶ و براون^۸، مقیاس رابطه ولی-فرزندی^۹ فاین، مورلند و شوپل^{۱۰}، مقیاس دلبستگی والدین و همسالان (IPPA)، آرمسدن و گرینبرگ^{۱۱} (۱۹۸۷). (به نقل از همتی، ۱۳۹۱). از آنجا که این مقیاس‌ها متناسب با فرهنگ اسلامی نیست، برای کشف مؤلفه‌های فرزندپروری، استفاده از متون اسلامی ضروری است. پژوهش حاضر با رویکردی روان‌شناختی و اسلامی، به دنبال تدوین روش‌های فرزندپروری برای والدین به ویژه پدر در ضمن راهبردها و راهکنش‌ها است.

کلمه راهبرد، معادل واژه استراتژی و به معنای طرح درازمدتی است که برای نیل به یک هدف بلندمدت، طراحی می‌گردد

۱. عَلَيكَ بِالْأَحْدَاثِ فَإِنَّهُمْ أَسْرَعُ إِلَى كُلِّ خَيْرٍ (محمدبن یعقوب کلینی، ۱۴۰۷).

۲. قَلْبُ الْحَدِيثِ كَالْأَرْضِ الْحَالِيَةِ مَا أَلْقَى فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبِلَتْهُ (حر عاملی، ۱۴۰۹).

3. Child's Attitude toward Father (CAF) and Mother (CAM) Scales.

4. Walter W.Hudson.

5. Parental Bonding Instrument.

6. Gordon Parker.

7. Hilary Tupling

8. L. B Brown

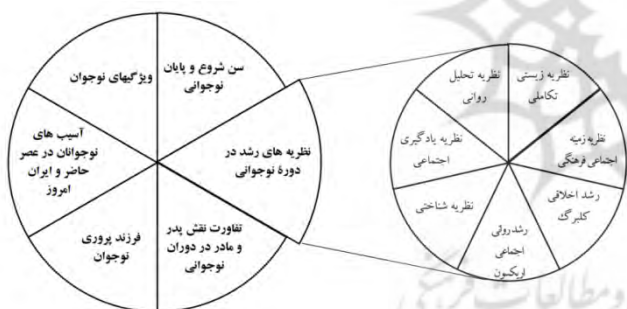
9. Parent-Child Relationship Survey

10. Mark A.Fine, J.R.Moreland and Andrew Schwebel.

11. Rmsdn and Greenberg

12. Shaffer
13. Papalia
14. Olds
15. Hoffman
16. Paris
17. Hall
18. Cole
19. Bukatko
20. Daehler

بخشی از منابع و متون اسلامی مورد استفاده در این پژوهش عبارت‌اند از: خصال (شیخ صدوق)، من لایحضره الفقیه (شیخ صدوق)، شرح نهج البلاغه (ابن ابی‌الحدید)، محاسن (برقی)، روایات سبع سنین در فرزندپروری (عباس پسندیده)، وسائل الشیعه (شیخ حر عاملی)، مکارم الاخلاق (طبرسی)، الکافی (شیخ کلینی)، بحار الأنوار (علامه مجلسی)، تفسیر نمونه (مکارم شیرازی)، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث (محمدی ری شهری)، خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی (سالاری فر)، تربیت کودک (صفایی حائری)، حکمت‌نامه جوان (محمدی ری شهری)، روش‌شناسی استنباط آموزه‌های تربیتی (اعرافی)، مطالعه معنادر سنت اسلامی (پاکتچی)، روش فهم روان‌شناختی متون دینی (پسندیده)، در مرحله بعد به بررسی نظریه‌ها و پژوهش‌های مختلف در مورد دوران نوجوانی و ویژگی‌های روان‌شناختی نوجوان در کتب و منابع فارسی و لاتین و جمع‌بندی آنها پرداخته شده است. همچنین کتب و مقالات روان‌شناختی فارسی و لاتین مربوط به فرزند پروری نوجوان و نقش والدین، بررسی شد.

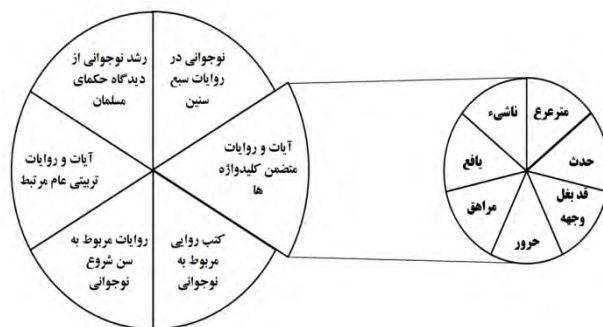

شکل ۲. طرح نظریه‌ها و ابعاد نوجوانی در متون روان‌شناسی

برخی از منابع روان‌شناختی مورد استفاده در این پژوهش عبارت‌اند از: راهنمای والدین در نوجوانی (آسیه اناری)، ارتباط با نوجوان نافرمان (بارکلی)، روان‌شناسی نوجوانان (بیابانگرد)، روان‌شناسی رشد کودک و نوجوان (پارسا)، روان‌درمانی نوجوانان (جانگسما)، تکنیک‌های فرزندپروری (جهانشاهی فرد)، نوجوان خود را بشناسیم (خدادادی)، مفاهیم و تئوری‌های کلیدی در خانواده درمانی (زیمون و کلمنت)، آموزش تفکر به کودکان و نوجوانان (ستاری)، روان‌شناسی رشد (۱) (سیف)، نیازهای نوجوانان (اردستانی)، دنیای نوجوانی (قائمی)، نکته‌های کاربردی در فرزند

توصیف و تبیین نظریه اسلامی در تربیت کودکان و نوجوانان و جوانان، پیچیده است. تلاش‌هایی که تاکنون برای پاسخگویی به این مسئله انجام شده یا براساس این باور بوده که می‌توان صرفاً با استفاده از منابع اسلامی یک نظریه تمام‌عیار و برتر از نظریه‌های علمی موجود استخراج نمود. یا شامل مجموعه‌ای از آیات و روایات و شرح و توصیف آنها در کنار تحقیقات روان‌شناسی بوده است (لطف‌آبادی، ۱۳۸۴ ب). بنابراین توحید یافتگی در داده‌های حاصل از این دو دسته منبع روی نداده است. در مرحله اول تحقیق، تشکیل خانواده متون در دستور کار قرار گرفت. خانواده متون از اصول مهم در فهم حدیث است و نوع آن به تناسب موضوع و هدف تحقیق، متفاوت خواهد بود (پسندیده، ۱۳۹۶ ب، ص ۱۲).

بدین منظور در ابتدا براساس کلیدواژه‌ها و جستاری که در آیات و روایات صورت گرفت، گزاره‌های مربوط به نوجوان، گردآوری شد و در ادامه گروه‌های مختلفی از روایات که به نوعی ناظر به موضوع نوجوان می‌باشند، ملاحظه و گردآوری گردید؛ در همین راستا علاوه بر جستجوی کلید واژه‌های مربوط به نوجوانی، روایات مربوط به سن شروع نوجوانی، روایات سبع سنین، روایات مربوط به فرزندپروری و نقش پدر براساس کلید واژه‌های: آب، والد و مشتقات آنها، کتب روایی مربوط به جوان و نوجوان مانند حکمت‌نامه کودک و حکمت‌نامه جوان (محمدی ری شهری)، رشد نوجوان از دیدگاه حکمای مسلمان و همچنین آیات و روایات تربیتی عام مرتبط با مبحث نوجوان مورد بررسی قرار گرفت. نمودار زیر بیانگر حیطه‌های مختلف جستجو می‌باشد:

شکل ۱. طرح خانواده متون اسلامی مربوط به نوجوان

پروری والدین (کریمی)، پسران مریخی دختران ونوسی (گری)، مراقبت از نوجوانان (گری دانوس)، برای والدین و نوجوانان (گلسر)، روان‌شناسی رشد (۲) (لطف آبادی)، نوجوان دیجیتال (مش، تلمود)، ۳۰ مهارت زندگی ویژه نوجوانان و جوانان (ملکی)، نگاهی به وظایف تربیتی پدر در برابر کودک از دیدگاه اسلام (وزیری).

کاربست نرم افزار تحلیل کیفی اطلس تی

امروز برای افزایش هر چه بیشتر دقت و نظام‌مندی در طبقه‌بندی و سازمان‌دهی، تجزیه و تحلیل متن‌ها، تدبیر و فهم متون و رسیدن به یک چارچوب نظری همه‌جانبه، از ابزارها و نرم‌افزارهای تحلیل داده‌های کیفی بهره می‌گیرند که در این پژوهش از یکی از معروف‌ترین و پرکاربردترین این ابزارها، یعنی نرم‌افزار اطلس تی (ATLAS.ti 9) استفاده شد. بنیان این گونه نرم‌افزارها را فرایند کدگذاری کیفی^۱، دسته‌بندی و ایجاد شبکه‌های ارتباطی بین کدهای مفهومی^۲ تشکیل می‌دهد.

از آنجا که داده‌های کیفی معمولاً حجیم، درآمیخته و پیچیده‌اند، خلاصه‌سازی، کاهش داده‌ها و برون‌رفت از پیچیدگی‌های مفهومی، از اصول مهم کدگذاری محسوب می‌شود (نورعلیزاده میانجی، ۱۳۹۷).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

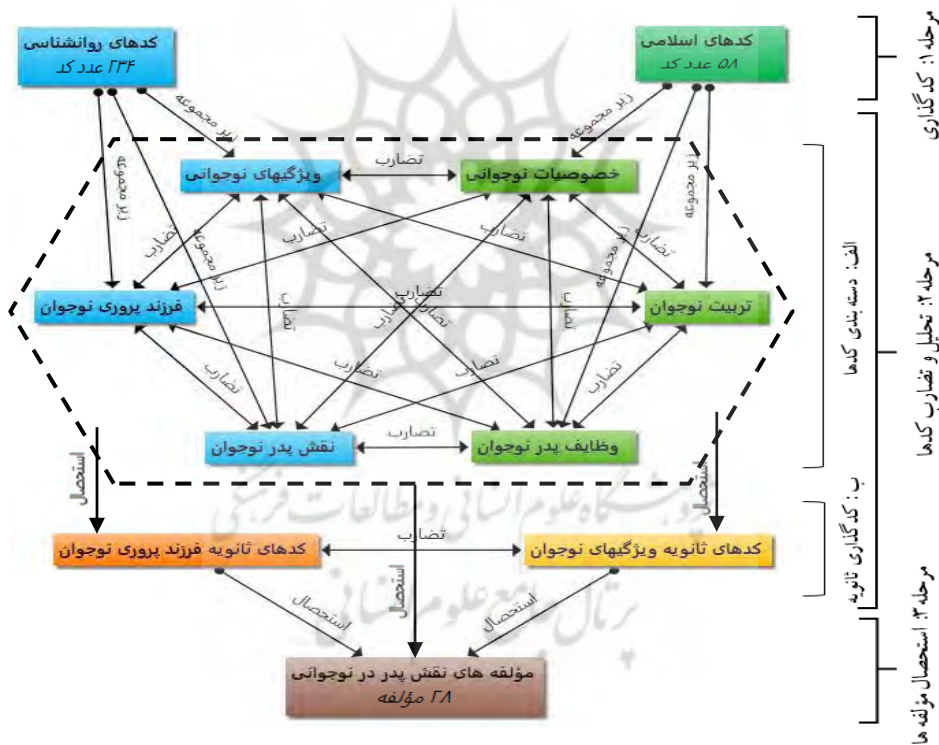
۱. به فرایند بیرون کشیدن مفهوم نهفته در متن یا عبارت، «نقل قول» (Quotation) و نامگذاری آن به صورت مفاهیم کوتاه، رسا و فعال (رساننده فعل و کنش) را «کدگذاری» (Coding) می‌گویند.
۲. یا ساخت شبکه مفهومی (Conceptual network building).

شکل ۳: فرایند تحلیل داده‌های کیفی با استفاده از نرم افزار اطلس تی ۹

دسته «ویژگی‌های نوجوانی»، «فرزندپروری نوجوان» و «نقش پدر نوجوان» تقسیم شدند (زیرمرحله «الف»). در زیر مرحله «ب» با تجزیه، تحلیل و تضارب کدها، بعضی از کدها با هم ترکیب شده و کدهای ثانویه متولد شدند (نمودار صفحه بعد).

در فرایند استنباط مؤلفه‌های نقش پدر در نوجوانی، بعد از مرحله اول فرایند یعنی مرحله کدگذاری اولیه (باز) گزاره‌های اسلامی و روان‌شناختی، در مرحله دوم یعنی کدگذاری محوری، کدهای اسلامی به سه دسته «خصوصیات نوجوانی»، «تربیت نوجوان» و «وظایف پدر نوجوان» و کدهای روان‌شناسی نیز به سه

نمودار ۱: مدل فرایند استنباط مؤلفه‌های نقش پدر در نوجوانی

یافته‌ها

بعد از جمع‌آوری گزاره‌های متون اسلامی، همچنین کتب و پژوهش‌های روان‌شناسی و کدگذاری آنها تعداد ۲۹۲ کد در مورد موضوع نوجوان استخراج شد که ۵۸ عدد آنها کدهای اسلامی و ۲۳۴ عدد آنها مربوط به کدهای روان‌شناسی نوجوان می‌باشد. تلخیص و تلفیق کدهای اسلامی و روان‌شناختی و دسته‌بندی

در نتیجه، با در نظر گرفتن آموزه‌های اسلامی و پژوهش‌های روان‌شناختی، تحلیلی نظری و کاربردی از نقش والدین ارائه شد. با توجه به جمع‌بندی صورت گرفته مؤلفه‌های اصلی فرزندپروری نوجوان تعیین شد.

آنها، ما را به ۲۴ عنوان از ویژگی‌های دوران نوجوانی می‌رساند. این کدهای ثانویه در جدول ۱ و نمودار ۲ ارائه شده است.

کدگذاری ثانویه ویژگی‌های نوجوانی

جدول ۱. دسته بندی کدها و ویژگی‌های نوجوانی (کدهای اسلامی به رنگ روشن)

ویژگی‌های نوجوان	کدها
۱ آرمان گرایی	آرمان سازی، قوت نیروی تخیل، حالات رؤیایی و خیال پردازی، برجسته شدن عدالت جویی و حق خواهی، سنت گریزی در دوران نوجوانی، تحریک حس آرمانخواهی نوجوان
۲ شکل گیری ساخت‌های ذهنی	شکل گیری ساخت‌های ذهنی در نوجوانی، آمادگی تربیت عمیق، دیربازده بودن تربیت نوجوان، انعطاف پذیری فکری و عاطفی نوجوان
۳ مستعد آسیب و اختلال	زمینه بروز مشکلات رفتاری، شناختی و عاطفی، تأثیر خاص آسیب‌های محیط در دوران نوجوانی، سنت گریزی در دوران نوجوانی، دوران کشمکش درونی
۴ تأثیر پذیری زیاد از وسایل ارتباطی	تقویت تأثیر وسایل ارتباط جمعی، نوجوان امروز و راه‌های ارتباطی جدید، اینترنت و گسترش ارتباطات نوجوان، نوجوان و تغییر اشکال زندگی روزمره، انعطاف پذیری فکری و عاطفی نوجوان، نیاز به خوراک فکری مناسب، رسیدگی اعتقادی به نوجوان
۵ نیاز به احساس تعلق داشتن	تلاش برای کسب تأیید دیگران، نیاز به احساس تعلق داشتن، نوجوان امروز و دریافت حمایت اجتماعی از همسالان، نیاز به مورد قبول گروه همسالان واقع شدن، رابطه دوستانه نوجوان با پدر
۶ افکار و اعمال غیرمنطقی	انجام کارهای غیر منطقی، رفتارهای تکراری، تفکر متافیزیکی، تفکرات غیر واقع بینانه، خطاپذیری رفتاری، تکانشی عملی نکردن، دوران کشمکش درونی
۷ قرار گرفتن در دوره آشفتگی خانواده	بروز مشکلات درونی و بیرونی خانواده، پرتنش شدن روابط والدین با هم، اهمیت آموزش والدین، دوران کشمکش درونی
۸ تعارض با والدین	ناامیدی و استیصال والدین، استقلال خواهی و تعارض با والدین، فاصله گرفتن از والدین، پرتنش شدن روابط نوجوان با والدین، معذوریت والدین وظیفه شناس، پرهیز از سرکوفت و سرزنش نوجوان
۹ نوسان رفتاری بین کودک و بزرگسال	تعارض بین نقش کودک و بزرگسال، دوره انتقال از وابستگی کودکی به استقلال بزرگسالی، نوسان رفتاری بین کودک و بزرگسال، دوران کشمکش درونی، خطاپذیری رفتاری
۱۰ نگرانی در مورد آینده	تردید و ابهام در مورد آینده، نگرانی در مورد آینده، کارآموزی اقتصادی-شغلی
۱۱ نیاز به قابلیت و احترام	نیاز به قابلیت و احترام، احترام و تکریم فرزند
۱۲ نیاز به استقلال	نیاز به استقلال، محدودیت در امر و نهی، افزایش استقلال
۱۳ نیاز به تشویق و قدردانی	نیاز به تشویق و قدردانی، پرهیز از سرکوفت و سرزنش نوجوان، تشویق به برگزاری مسابقات و فعالیت‌های هیجانی، خطاپذیری رفتاری
۱۴ نیاز به احساس رشد، کمال و خودشکوفایی	نیاز به احساس رشد، کمال و خودشکوفایی، اعطای آزادی بیشتر، واگذاری مسئولیت‌های جدی
۱۵ نیاز به مهربانی و محبت	نیاز به مهربانی و محبت، بیان نرم و مستدل، رابطه دوستانه نوجوان با پدر
۱۶ نیاز به امنیت و آرامش خاطر	نیاز به امنیت و آرامش خاطر، تکانشی عملی نکردن
۱۷ نیازهای زیستی نوجوان	نیازهای زیستی نوجوان، توجه به تغذیه خوب، پدر و فراهم کردن آمادگی‌های ازدواج
۱۸ نیاز به خوراک فکری مناسب	آشفتگی در سازمان خود، شروع تفکر انتزاعی، توان ارزیابی افکار و اعتقادات، نیاز به خوراک فکری مناسب
۱۹ افزایش توان فکری	همزمانی بلوغ جنسی و قوت عقلی، شروع دوره عقل عملی، شروع تفکر انتزاعی، توان ارزیابی افکار و اعتقادات، دستیابی به تفکر انتزاعی، تحول خود مرکز بینی
۲۰ خودمحوری	مبالغه در توانایی فکری، خودمحوری فکری، زود قانع نشدن، مورد مواخذه قرار گرفتن نوجوان، سنت گریزی در دوران نوجوانی
۲۱ دوران چالش و آشفتگی	چالش آغاز نوجوانی، دوره طوفان و فشار درونی، دوران کشمکش درونی، آشفتگی در تمام حوزه‌های زندگی، آشفتگی در سازمان خود، رشد سریع و تغییرات ناگهانی، سنت گریزی در دوران نوجوانی
۲۲ بی‌ثباتی و عدم تعادل	بی‌ثباتی، اضطراب و انقلاب درونی، عدم تعادل و بی‌ثباتی خلق، نوجوانی مرحله تغییرات اساسی، خارج شدن زندگی از تعادل، تحت تأثیر محرک‌ها قرار گرفتن، دوران کشمکش درونی
۲۳ بروز نیاز جنسی	افزایش سائق جنسی، نوجوانی ناشی از افزایش غریزه جنسی، درگیری و فشار شدید جنسی، رشد سریع جنسی، بی‌تفاوت نبودن جامعه نسبت به روابط جنسی نوجوان، پدر و فراهم کردن آمادگی‌های ازدواج.
۲۴ نیاز به احساس هویت	نیاز به احساس هویت، شکل گیری من درونی، بازشناسی و بازسازی خود به عنوان یک فرد مستقل، نیاز به احساس هویت و شناخت خود، مشورت خواهی، معاونت پدر در امور زندگی، تحریک حس آرمانخواهی نوجوان، سنت گریزی در دوران نوجوانی

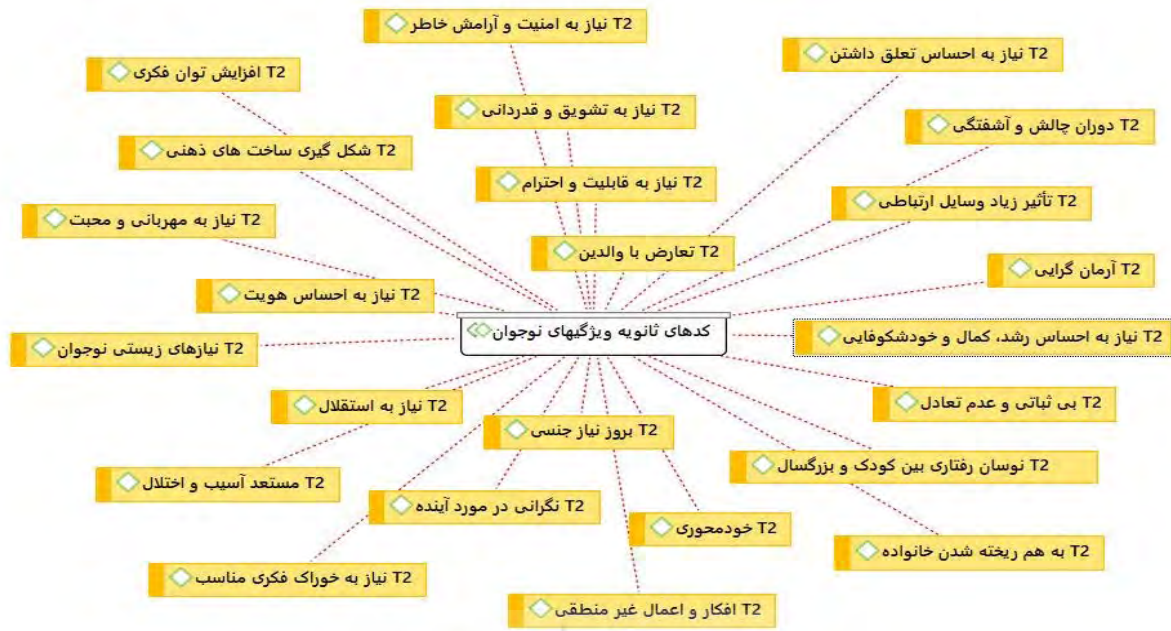
کدگذاری ثانویه فرزندپروری نوجوان

دست آمد که در جدول ۲ و نمودار ۳ مشاهده می‌شود. این

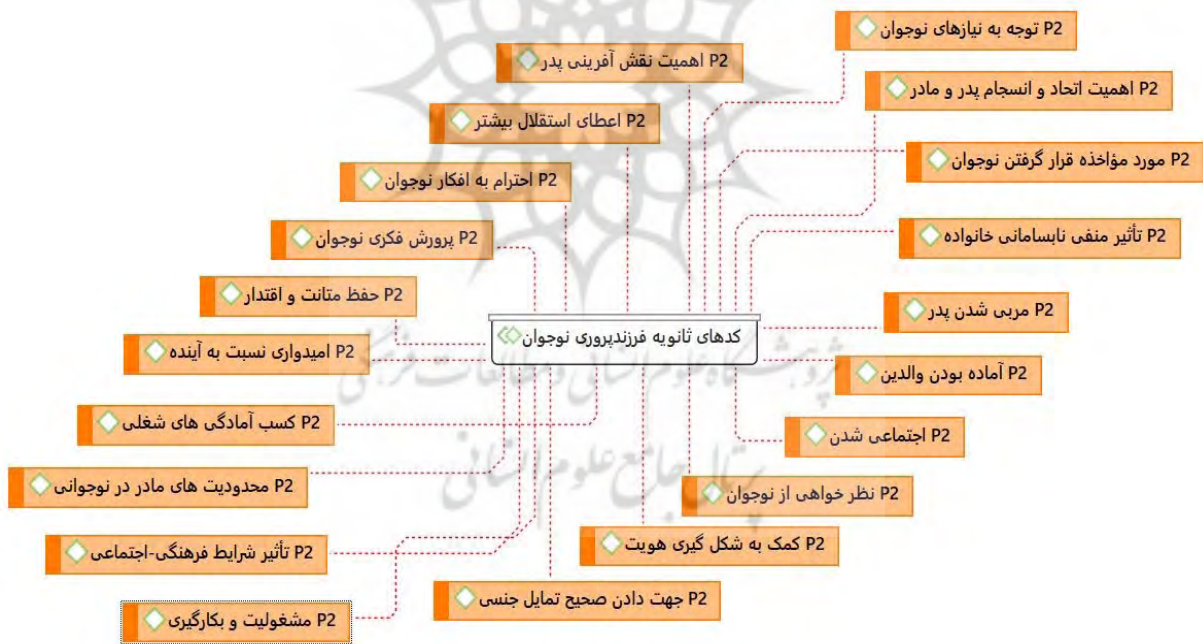
با تلخیص و تلفیق کدهای اسلامی و روان‌شناختی و دسته‌بندی
 آنها، ۲۰ عنوان از بایسته‌ها و محورهای فرزندپروری نوجوان به

جدول ۲: دسته‌بندی کدهای فرزندپروری نوجوان (کدهای اسلامی به رنگ روشن)

محورهای فرزندپروری نوجوان	کدها
۱ اهمیت نقش آفرینی پدر	ادب آموزی عملی، کارآموزی عملی، پدر منبع رفع نیاز، تأثیر نقش پدر در سلامت روان نوجوان، تأثیر زیاد پدر بر تحول و رشد نوجوان، ایفای نقش پدر و پیامدهای مثبت روان‌شناختی، مشارکت پدر و پیامدهای مثبت روان‌شناختی در نوجوان، دوره عملیات تربیتی والدین
۲ مربی شدن پدر	کارآموزی عملی، مشغولیت و به‌کارگیری، تغییر نقش پدر از هادی به مشاور، نقش الگویی پدر، همسان‌سازی با پدر، اتکای مشاوره‌ای نوجوان به پدر
۳ کسب آمادگی‌های شغلی	صرف انرژی روانی برای آمادگی‌های شغلی، ورود به بازار، محدودیت در بازی
۴ محدودیت‌های مادر در نوجوانی	اصطکاک بیشتر مادر با نوجوان، مادر همراه عاطفی نوجوان، نوجوان و تعارض با مادر، راحت بودن سرپیچی از مادر، طبیعت مقتدرتر پدر از مادر، تفاوت نقش پدر و مادر در نوجوانی، نقش مهم‌تر دلبستگی به پدر نسبت به دلبستگی به مادر، گرمای داشتن مادر فرزند
۵ تأثیر شرایط فرهنگی-اجتماعی	لزوم نگاه اجتماعی-فرهنگی به مسائل نوجوانان، تأثیر شرایط فرهنگی-اجتماعی، تأثیر محیط خارج از خانواده، لزوم کسب مهارت‌های اساسی زندگی، در نظر گرفتن مقتضیات زمان در فرزندپروری، بی‌تفاوت نبودن جامعه نسبت به روابط جنسی نوجوان، توجه به دوست‌یابی نوجوان
۶ امیدواری نسبت به آینده	تحریک حس آرمانخواهی نوجوان، امیدواری نسبت به آینده، پدر و فراهم کردن آموزش‌های لازم
۷ حفظ متانت و اقتدار	برخورد جدی و مقتدرانه، پرهیز از عواطف افراطی، فراهم کردن محیط بدون کینه و انتقام، فراهم کردن محیط امن برای نوجوان، تکانشی عملی نکردن
۸ نظر خواهی از نوجوان	لزوم نظرخواهی از نوجوان، مشورت‌خواهی، خط‌اندازی رفتاری، پرهیز از استبداد و خودرأیی، میدان دادن به نوجوان
۹ احترام به افکار نوجوان	احترام به افکار نسل جدید، عدم تحمیل عقاید به نوجوان، جبهه نگرستن در مقابل عقاید نوجوان، تأثیر احترام به عقاید نوجوان در حفظ او، تأثیر احترام به عقاید نوجوان در اصلاح عقاید آنها، دادن حق مخالفت به نوجوان، پذیرش تفاوت نسلی، امکان ارتباط مناسب بین نسلی
۱۰ اجتماعی شدن	صرف انرژی روانی برای دوست‌یابی، گذار از خودمرکزی به جامعه مرکزی، والدین مهم‌ترین عامل اجتماعی شدن نوجوان، مورد مؤاخذه قرار گرفتن نوجوان، واگذاری مسئولیت‌های جدی
۱۱ کمک به شکل‌گیری هویت	نیاز به احساس هویت و شناخت خود، اهمیت حل تعارضات هویتی، سنت‌گرایی در دوران نوجوانی، پدر و فراهم کردن آمادگی‌های شغلی نوجوان، تحریک حس آرمانخواهی نوجوان
۱۲ اعطای استقلال بیشتر	آزادی عمل و رشد خلاقیت، دادن آزادی عمل در تصمیم‌گیری، اعطای استقلال بیشتر، اعطای آزادی بیشتر، افزایش استقلال، رفع محدودیت‌های انضباطی خشک، محدودیت در امر و نهی
۱۳ مورد مؤاخذه قرار گرفتن نوجوان	مورد مؤاخذه قرار گرفتن نوجوان، جاری شدن احکام حقوقی، پذیرش کامل مسئولیت رفتار، نظارت و پیگیری واجبات دینی نوجوان، آغاز تحمل مسؤولیت‌های الهی، آغاز تحمل پاداش و تنبیه الهی
۱۴ مشغولیت و به‌کارگیری	مشغولیت و به‌کارگیری، واگذاری مسئولیت‌های جدی، یادگیری هویت بزرگسالی از طریق تجربه نقش‌ها در موقعیت‌های گوناگون، دست و پنجه نرم کردن با واقعیت‌ها، چشاندن سختی‌ها و احتیاج‌ها به نوجوان، نوجوان و به‌کارگیری آموخته‌ها، فراهم کردن محیط غنی برای نوجوان
۱۵ پرورش فکری نوجوان	شکل‌گیری ساخت‌های ذهنی در نوجوانی، تفکر متافیزیکی، تفکرات غیرواقع‌بینانه، بیان نرم و مستدل، پرورش عقلی نوجوان، رسیدگی اعتقادی به نوجوان
۱۶ جهت دادن صحیح تمایل جنسی	جهت دادن صحیح تمایل جنسی، صرف انرژی روانی برای ابراز عشق، صرف انرژی روانی برای ازدواج، بی‌تفاوت نبودن جامعه نسبت به روابط جنسی نوجوان
۱۷ آماده بودن والدین	دوره عملیات تربیتی والدین، خط‌اندازی رفتاری، معذورت والدین وظیفه‌شناس، محدود بودن تأثیر والدین، شروع توجه از دوران کودکی، تأثیر زیاد والدین در ابتدای نوجوانی، کنترل خود به جای کنترل‌گری روی نوجوان، عدم آمادگی والدین در مواجهه با بحران نوجوانی
۱۸ توجه به نیازهای نوجوان	آگاهی پدر به نیازهای نوجوان، برآورده کردن مناسب نیازهای نوجوان، برآورده نشدن نیازها و سرکشی، عدم تأمین نیازها و فزونی یافتن مشکلات، تأثیر شرایط اقتصادی، تشویق به برگزاری مسابقات و فعالیت‌های هیجانی، در نظر گرفتن مقتضیات زمان در فرزندپروری
۱۹ تأثیر منفی نابسامانی خانواده	گرمای داشتن مادر فرزند، نابسامانی خانواده و تأخیر در هویت‌یابی نوجوان، تأثیر نابسامانی‌های خانواده بر دشواری‌های دوران نوجوانی، تأثیر نوع روابط اعضای خانواده با یکدیگر، تأثیر شیوه سازگاری والدین، تأثیر محیط امن خانه، ارتباطات وسیع خانوادگی، اهمیت سازگاری زناشویی
۲۰ اهمیت اتحاد و انسجام پدر و مادر	اتحاد پدر با مادر، همگرایی تربیتی والدین، تأثیر شیوه‌های تربیت والدین، گرمای داشتن مادر فرزند

نمودار ۲: کدهای ثانویه و ویژگی‌های نوجوان با جمع‌بندی کدهای اسلامی و روان‌شناختی

نمودار ۳: کدهای ثانویه فرزندپروری نوجوان با جمع‌بندی کدهای اسلامی و روان‌شناختی

مجدد کدهای اولیه، مؤلفه‌های نقش پدر در نوجوانی استخراج شد. در این پژوهش ۲۸ راهکنش به دست آمد (جدول ۳).

تجزیه و تحلیل کدها و جمع‌بندی راهکنش‌های نقش پدر در دوران نوجوانی فرزند در مرحله سوم فرایند، با تجزیه و تحلیل کدهای ثانویه و تضارب

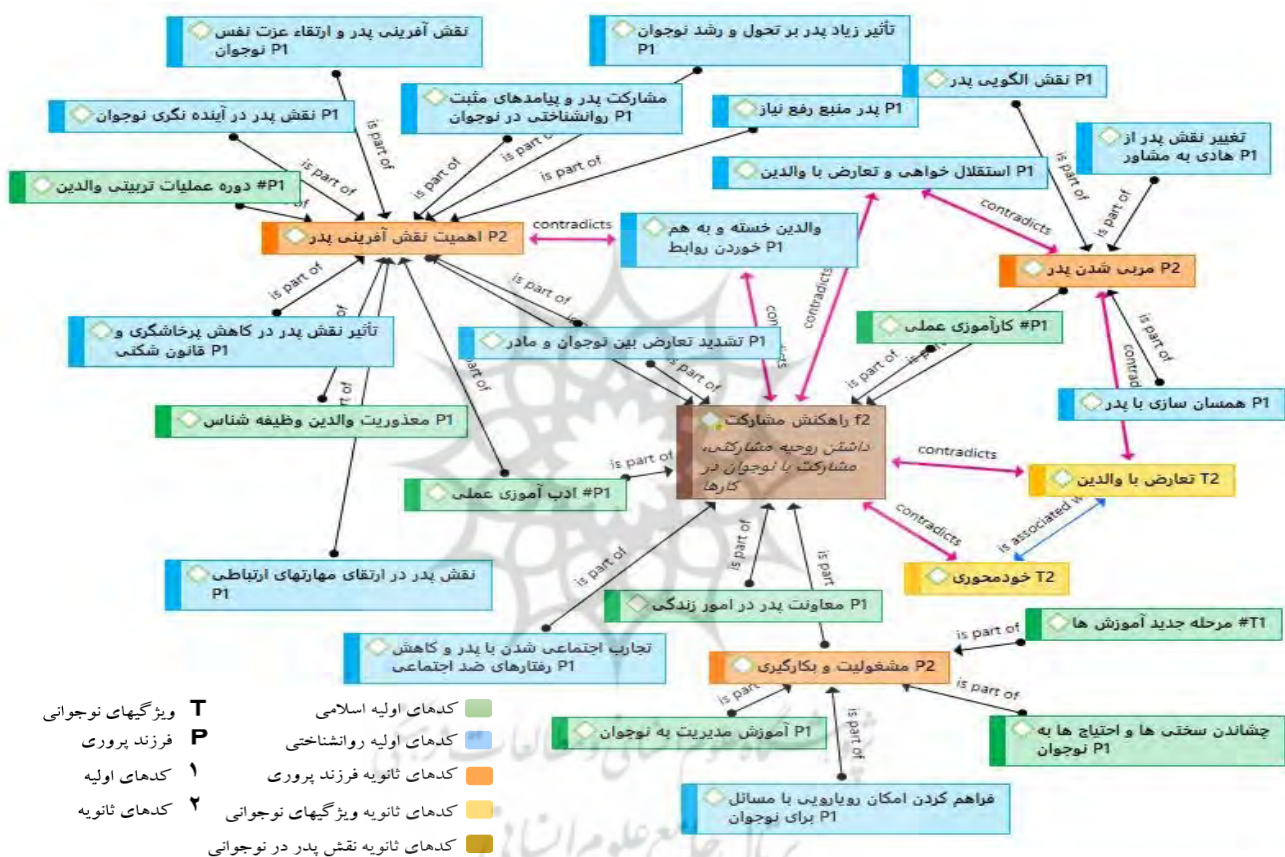
جدول ۳. دسته‌بندی کدها و راهکنش‌های پدر (کدهای اسلامی به رنگ روشن)

کدها	راهکنش‌های پدر	
معاونت پدر در امور زندگی، کارآموزی عملی، ادب آموزی عملی، تجارب اجتماعی شدن با پدر و کاهش رفتارهای ضد اجتماعی	راهکنش مشارکت (مشارکت با نوجوان در کارها)	۱
ارتباط زیاد پدر با نوجوان، همراهی طولانی و پیوسته با نوجوان، در دسترس بودن پدر و تعارض کمتر نوجوان با دوستانش، ارتباط بیشتر با پدر و محافظت در برابر درماندگی روان‌شناختی، کاهش دسترسی به پدر و پیامدهای مخرب برای نوجوان	راهکنش مجاورت همراهی فیزیکی با نوجوان (نشستن کنار نوجوان)	۲
رابطه دوستانه نوجوان با پدر، اولویت حفظ رابطه، صمیمیت با پدر و دوری از افسردگی، رابطه خوب با والدین و کاهش تأثیر دوستان ناباب، تعامل بیشتر پدر با نوجوان و کاهش رفتار ضد اجتماعی، گفتگوی صمیمی و کاهش آسیب‌های اجتماعی	راهکنش مسالمت (رفاقت- رابطه گرم با نوجوان)	۳
پدر و فراهم کردن آمادگی‌های شغلی نوجوان، کارآموزی اقتصادی-شغلی، لزوم حمایت والدین از نوجوان، پدر و فراهم کردن آموزش‌های لازم	راهکنش مهارت شغلی - آماده سازی شغلی	۴
رابطه دوستانه نوجوان با پدر، دلبستگی نوجوان به پدر و کاهش افسردگی و اضطراب، دلبستگی به پدر و افزایش کارآمدی نوجوان، دلبستگی نوجوان به پدر و کاهش اختلالات روان‌شناختی و آسیب‌های اجتماعی، به پدر و کاهش مشکلات رفتاری-هیجانی	راهکنش محبوبیت (علاقه مند کردن نوجوان به خود)	۵
گرامی داشتن مادر فرزند، لزوم حمایت پدر از مادر، عدم سرزنش مادر، احترام پدر به مادر، پدر و بالا بردن جایگاه مادر، تأثیر نقش پدر بر سلامت روان مادر، تأثیر شیوه‌های تربیت والدین، اتحاد پدر با مادر، همگرایی تربیتی والدین	راهکنش وحدت - همراه کردن همسر با خود و حمایت از او در تربیت	۶
پرهیز از خودسرزنش گری، لزوم خودمراقبتی والدین، لزوم خویشن‌داری والدین، معذورت والدین و وظیفه‌شناسی، والدین خسته و به هم خوردن روابط	راهکنش خودمدیریتی والدین نشاط و رسیدگی والدین به خودشان	۷
توجه به تغذیه خوب، آگاهی پدر به نیازهای نوجوان، برآورده کردن مناسب نیازهای نوجوان، برآورده نشدن نیازها و سرکشی، عدم تأمین نیازها و فزونی یافتن مشکلات	راهکنش سلامت (رسیدگی به سلامتی نوجوان)	۸
پدر و فراهم کردن آمادگی‌های ازدواج، لزوم کسب مهارت‌های اساسی زندگی، صرف انرژی روانی برای ازدواج، گذار از خودمركزی به جامعه مرکزی	راهکنش مهارت زندگی آماده‌سازی برای زندگی مستقل آینده	۹
در نظر گرفتن مقتضیات زمان در فرزندپروری، آشنایی با دنیای نوجوان‌های امروز، سنت‌گرایی در دوران نوجوانی، نوجوان و تغییر اشکال زندگی روزمره، تغییر مقتضیات نوجوانی در دنیای امروز، پذیرش تفاوت نسلی، امکان ارتباط مناسب بین نسلی	راهکنش بصیرت پدر کسب آگاهی در مورد دنیای نوجوان‌های امروز	۱۰
پدر و پرورش تفکر خلاق در نوجوان، آرمان‌سازی، حالات رؤیایی و خیال‌پردازی، شکل‌گیری ساخت‌های ذهنی در نوجوانی، آمادگی تربیت عمیق، دیربازده بودن تربیت نوجوان، انعطاف‌پذیری فکری و عاطفی نوجوان، تفکر متافیزیکی، تفکرات غیرواقع‌بینانه، همزمانی بلوغ جنسی و قوت عقلی، شروع دوره عقل عملی، شروع تفکر انتزاعی، توان ارزیابی افکار و اعتقادات، مبالغه در توانایی فکری، خودمحموری فکری، زود قانع نشدن، لزوم نظرخواهی از نوجوان، مشورت‌خواهی، احترام به افکار نسل جدید، عدم تحمیل عقاید به نوجوان، جبهه‌نگرفتن در مقابل عقاید نوجوان، بیان نرم و مستدل، پرورش عقلی نوجوان	راهکنش عقلانیت پرورش فکری نوجوان	۱۱
تکانشی عملی نکردن، برخورد جدی و مقتدرانه، عصبانی نشدن و تکانشی عمل نکردن، پرتنش شدن روابط نوجوان با والدین، اجتناب‌ناپذیر بودن بروز مشکلات در نوجوانی، درگیری و خشم با محیط اطراف، سختی تربیت نوجوان، نیاز به قابلیت و احترام، نیاز به مهربانی و محبت، پرهیز از عواطف افراطی، فراهم کردن محیط بدون کینه و انتقام، فراهم کردن محیط امن برای نوجوان، خطاپذیری رفتاری، مورد مواخذه قرار گرفتن نوجوان، چشاندن سختی‌ها و احتیاج‌ها به نوجوان، کنترل خود به جای کنترل‌گری روی نوجوان، والدین خسته و به هم خوردن روابط	راهکنش صلابت (داشتن اقتدار به همراه مهر و ممانعت: تکانشی عمل نکنید و در عین حال مصرانه قوانین را پیگیری و نظارت کنید)	۱۲
پرهیز از سرکوفت و سرزنش نوجوان، شکل‌گیری ساخت‌های ذهنی در نوجوانی، آمادگی تربیت عمیق، تلاش برای کسب تأیید دیگران، نیاز به احساس تعلق داشتن، نوجوان امروز و دریافت حمایت اجتماعی از همسالان، نیاز به مورد قبول گروه همسالان واقع شدن، نگرانی در مورد آینده، نیاز به قابلیت و احترام، نیاز به تشویق و قدردانی، نیاز به احساس رشد، کمال و خودشکوفایی، اضطراب و انقلاب درونی، نیاز به احساس هویت، شکل‌گیری من درونی، بازشناسی و بازسازی خود به‌عنوان یک فرد مستقل، نقش‌آفرینی پدر و ارتقاء عزت نفس نوجوان، اتکای مشاوره‌ای نوجوان به پدر، تحریک حس آرمانخواهی نوجوان، امیدواری نسبت به آینده، تأثیر احترام به عقاید نوجوان در حفظ او، بیان نرم و مستدل	راهکنش لیاقت - تلقین مثبت - تأیید کردن نوجوان - القای منحصر به فرد بودن	۱۳
کارکرد تربیتی شوخ‌طبعی و مزاح، تأثیر مثبت شوخ‌طبع بودن پدر، نیاز به احساس تعلق داشتن، نیاز به مهربانی و محبت، دوره طوفان و فشار درونی، فراهم کردن محیط امن برای نوجوان، امکان ارتباط مناسب بین نسلی، رفع محدودیت‌های انضباطی خشک، تأثیر نوع روابط اعضای خانواده با یکدیگر، والدین خسته و به هم خوردن روابط	راهکنش ملاحظت شوخ‌طبعی و شیطنت به نوجوان نخندید با نوجوان بخندید	۱۴
مشغولیت و به‌کارگیری، واگذاری مسئولیت‌های جدی، یادگیری هویت بزرگسالی از طریق تجربه نقش‌ها در موقعیت‌های گوناگون، دست و پنجه نرم کردن با واقعیت‌ها، چشاندن سختی‌ها و احتیاج‌ها به نوجوان، فراهم کردن امکان رویارویی با مسائل برای نوجوان، نوجوان و به‌کارگیری آموخته‌ها، فراهم کردن محیط غنی برای نوجوان	راهکنش وزارت دادن مسئولیت به نوجوان	۱۵
صرف انرژی روانی برای دوست‌یابی، لزوم برون رفتن نوجوان از محیط خانواده، صرف انرژی روانی برای ابراز عشق، اینترنت و گسترش ارتباطات نوجوان، تلاش برای کسب تأیید دیگران، نیاز به احساس تعلق داشتن، نوجوان امروز و دریافت حمایت اجتماعی از همسالان، نیاز به مورد قبول گروه همسالان واقع شدن، تقویت تأثیر گروه همسالان، فاصله گرفتن از والدین، لزوم نگاه اجتماعی-فرهنگی به مسائل نوجوانان، تأثیر شرایط فرهنگی-اجتماعی، تأثیر محیط خارج از خانواده	راهکنش نظارت (بر رفاقت) توجه به گروه دوستان نوجوان مهندسی گروه دوستی حمایت از گروه دوستی	۱۶

کدها	راهکنش‌های پدر	
۱۷	راهکنش تمرین تصمیم‌گیری اعطای استقلال در تصمیم‌گیری به نوجوان	لزوم نظرخواهی از نوجوان، مشورت‌خواهی، خطاپذیری رفتاری، استقلال‌خواهی و تعارض با والدین، نیاز به استقلال، احترام به افکار نسل جدید، دادن حق مخالفت به نوجوان، آزادی عمل و رشد خلاقیت، دادن آزادی عمل در تصمیم‌گیری، اعطای آزادی بیشتر، افزایش استقلال، محدودیت در امر و نهی، پذیرش کامل مسئولیت رفتار، آغاز تحمل مسئولیت‌های الهی، آغاز تحمل پاداش و تنبیه الهی، چشاندن سختی‌ها و احتیاج‌ها به نوجوان
۱۸	راهکنش هدایت فکری دادن خوراک فکری مناسب به نوجوان	انعطاف‌پذیری فکری و عاطفی نوجوان، شکل‌گیری ساخت‌های ذهنی در نوجوانی، آمادگی تربیت عمیق، دیربازده بودن تربیت نوجوان، نیاز به خوراک فکری مناسب، هم‌زمانی بلوغ جنسی و قوت عقلی، دستیابی به تفکر انتزاعی، مبالغه در توانایی فکری، خودمحوری فکری، زود قانع نشدن، نیاز به مذهب و فلسفه حیات، نیاز به داشتن هدفی مشخص در زندگی، تحریک حس آرمانخواهی نوجوان، بیان نرم و مستدل، رسیدگی اعتقادی به نوجوان
۱۹	راهکنش هدایت جنسی ارتباط برقرار کردن در مورد آموزش مسائل جنسی با نوجوان و راهنمایی او	قوت نیروی تخیل، تأثیر خاص آسیب‌های محیط در دوران نوجوانی، تقویت تأثیر وسایل ارتباط جمعی، دوره طوفان و فشار درونی، تحت تأثیر محرک‌ها قرار گرفتن، افزایش سائق جنسی، نوجوانی ناشی از افزایش غریزه جنسی، بروز هویت جنسی نوین، امیدواری نسبت به آینده، مورد مؤاخذه قرار گرفتن نوجوان، جاری شدن احکام حقوقی، جهت دادن صحیح تمایل جنسی، بی‌تفاوت نبودن جامعه نسبت به روابط جنسی نوجوان
۲۰	راهکنش عاملیت به اصول خودتان پایبند باشید	دخالت ویژگی‌های فردی در انتخاب الگو، نقش الگویی پدر، همسان‌سازی با پدر، مرحله جدید آموزش‌ها، دوره عملیات تربیتی والدین، کنترل خود به جای کنترل‌گری روی نوجوان
۲۱	راهکنش محدودیت شفاف کردن قوانین و محدودیت‌ها	انجام کارهای غیرمنطقی، اجتناب‌ناپذیر بودن بروز مشکلات در نوجوانی، توقع زیاد اطرافیان و جامعه از نوجوان، محدودیت در بازی، برخورد جدی و مقتدرانه، پرهیز از عواطف افراطی، رفع محدودیت‌های انضباطی خشک، محدودیت در امر و نهی، مورد مؤاخذه قرار گرفتن نوجوان، جاری شدن احکام حقوقی، نظارت و پیگیری واجبات دینی نوجوان، آغاز تحمل مسئولیت‌های الهی، آغاز تحمل پاداش و تنبیه الهی، چشاندن برخی ناکامی‌ها به فرزند
۲۲	راهکنش مشاوره مشاوره با متخصصین در صورت نیاز	اهمیت مشاوره با افراد دانا و متخصص، زمینه بروز مشکلات رفتاری، شناختی و عاطفی، پرتنش شدن روابط والدین با هم، اهمیت آموزش والدین، عدم آمادگی والدین در مواجهه با بحران نوجوانی، تأثیر نابسامانی‌های خانواده بر دشواری‌های دوران نوجوانی، تأثیر شیوه‌های تربیت والدین
۲۳	راهکنش موفقیت در مدرسه توجه به مسائل تحصیل و مدرسه نوجوان	اهمیت موفقیت در مدرسه، تلاش برای کسب تأیید دیگران، نیاز به مورد قبول گروه همسالان واقع شدن، نیاز به قابلیت و احترام، نیاز به تشویق و قدردانی، نیاز به احساس رشد، کمال و خودشکوفایی، محدودیت در بازی، مورد مؤاخذه قرار گرفتن نوجوان، پرورش عقلی نوجوان، رسیدگی اعتقادی به نوجوان
۲۴	راهکنش رضایت‌ناشویی (اصلاح کیفیت روابط با همسر و ارتقاء رضایت‌ناشویی)	نقش الگویی پدر، نابسامانی خانواده و تأخیر در هویت‌یابی نوجوان، والدین خسته و به هم خوردن روابط، تأثیر نابسامانی‌های خانواده بر دشواری‌های دوران نوجوانی، تأثیر شیوه سازگاری والدین، تأثیر محیط امن خانه، ارتباطات وسیع خانوادگی، فراهم کردن محیط امن برای نوجوان، اهمیت سازگاری زناشویی
۲۵	راهکنش شناخت (شناخت ویژگی‌های خاص نوجوان خویش) خصوصیات خلقی، رفتاری، علاقه‌مندی‌ها، حساسیت‌ها، محرک‌ها	تأثیر خصوصیات خلقی و عادت در رفتار، لزوم آشنایی پدر با ویژگی‌های خاص نوجوان خویش، کنترل ماشه چکان‌ها، دخالت ویژگی‌های فردی در انتخاب الگو، انجام کارهای غیر منطقی، اهمیت آموزش والدین، پرتنش شدن روابط نوجوان با والدین، نیاز به قابلیت و احترام، تحت تأثیر محرک‌ها قرار گرفتن، پدر منبع رفع نیاز، خطاپذیری رفتاری، آگاهی پدر به نیازهای نوجوان، برآورده کردن مناسب نیازهای نوجوان، برآورده نشدن نیازها و سرکشی
۲۶	راهکنش نصیحت - نصیحت همدلانه و بدون سرزنش - توانایی گفتگوی تأثیرگذار - قدرت بیان	آرمان‌سازی، گوش دادن فعال و راهنمایی کردن، آمادگی تربیت عمیق، دیربازده بودن تربیت نوجوان، انجام کارهای غیرمنطقی، تفکرات غیرواقع‌بینانه، نیاز به قابلیت و احترام، شروع دوره عقل عملی، توان ارزیابی افکار و اعتقادات، مبالغه در توانایی فکری، خودمحوری فکری، زود قانع نشدن، نیاز به مذهب و فلسفه حیات، نیاز به داشتن هدفی مشخص در زندگی، انتخاب اصول اخلاقی خاص، تغییر نقش پدر از هادی به مشاور، انکای مشاوره‌ای نوجوان به پدر، احترام به افکار نسل جدید، عدم تحمیل عقاید به نوجوان، جبهه نگرش در مقابل عقاید نوجوان، امکان ارتباط مناسب بین نسلی، مورد مؤاخذه قرار گرفتن نوجوان، نظارت و پیگیری واجبات دینی نوجوان، پرورش عقلی نوجوان، رسیدگی اعتقادی به نوجوان، بیان نرم و مستدل، تأثیر زیاد والدین در ابتدای نوجوانی، لزوم تقویت رابطه با نوجوان، صمیمیت با پدر و دوری از افسردگی، گفتگوی صمیمی و کاهش آسیب‌های اجتماعی، تکانشی عملی نکردن، پرهیز از سرکوفت و سرزنش نوجوان
۲۷	راهکنش هیجان (توجه به هیجان‌های مورد علاقه نوجوان، جهت دهی آنها و فراهم کردن تجربیات مختلف و متنوع برای تخلیه هیجانی نوجوان)	دوره طوفان و فشار درونی، رفع محدودیت‌های انضباطی خشک، محدودیت در امر و نهی، مرحله جدید آموزش‌ها، آموزش مدیریت به نوجوان، مشغولیت و به‌کارگیری، واگذاری مسئولیت‌های جدی، یادگیری هویت بزرگسالی از طریق تجربه نقش‌ها در موقعیت‌های گوناگون، دست و پنجه نرم کردن با واقعیت‌ها، چشاندن سختی‌ها و احتیاج‌ها به نوجوان، فراهم کردن امکان رویارویی با مسائل برای نوجوان، نوجوان و به‌کارگیری آموخته‌ها، فراهم کردن محیط غنی برای نوجوان، آگاهی پدر به نیازهای نوجوان، برآورده کردن مناسب نیازهای نوجوان، برآورده نشدن نیازها و سرکشی، عدم تأمین نیازها و فزونی یافتن مشکلات
۲۸	راهکنش استعانت از خداوند دعا و توسل و نذر - مناجات - تفویض تربیت و عاقبت نوجوان به خداوند و مددجویی از او	همواره دعا نمودن برای فرزند، محدود بودن تأثیر والدین

به دردمر می‌اندازد. بهتر است نقش پدر در نوجوانی از یک راهنما به یک مشاور و «مربی» تبدیل شود (سیرز، ۱۳۹۳ ب). بنابراین برای مربی‌گری، کارآموزی عملی و ادب آموزشی عملی، انجام فعالیت‌های دوفره و مشارکتی با نوجوان ضروری است تا آنجا که نوجوان به جایگاه «معاونت پدر در امور زندگی» برسد. مشارکت و «نقش‌آفرینی پدر» در این دوران، آثار مثبت زیادی برای حسن تربیت نوجوان دارد.

بیان روابط و ساز و کارها و ترسیم مدل نموداری راهکنش‌ها مشارکت؛ هدف از این راهکنش آن است که پدر نوجوان، روحیه مشارکت و همکاری داشته باشد و در بعضی امور، در مشارکت با نوجوان را بگشاید. راهکنش مشارکت ریشه در محور «مشغولیت و به‌کارگیری نوجوان» دارد که از محورهای مهم تربیت نوجوان می‌باشد. چنانچه اوقات نوجوان با کارهای مفید و جذاب پر نشود، دچار بی‌حوصلگی شده و به احتمال زیاد، خود و خانواده را

پدر، از افسردگی، رفتارهای ضداجتماعی، آسیب‌های اجتماعی و تأثیر دوستان ناباب جلوگیری می‌کند.

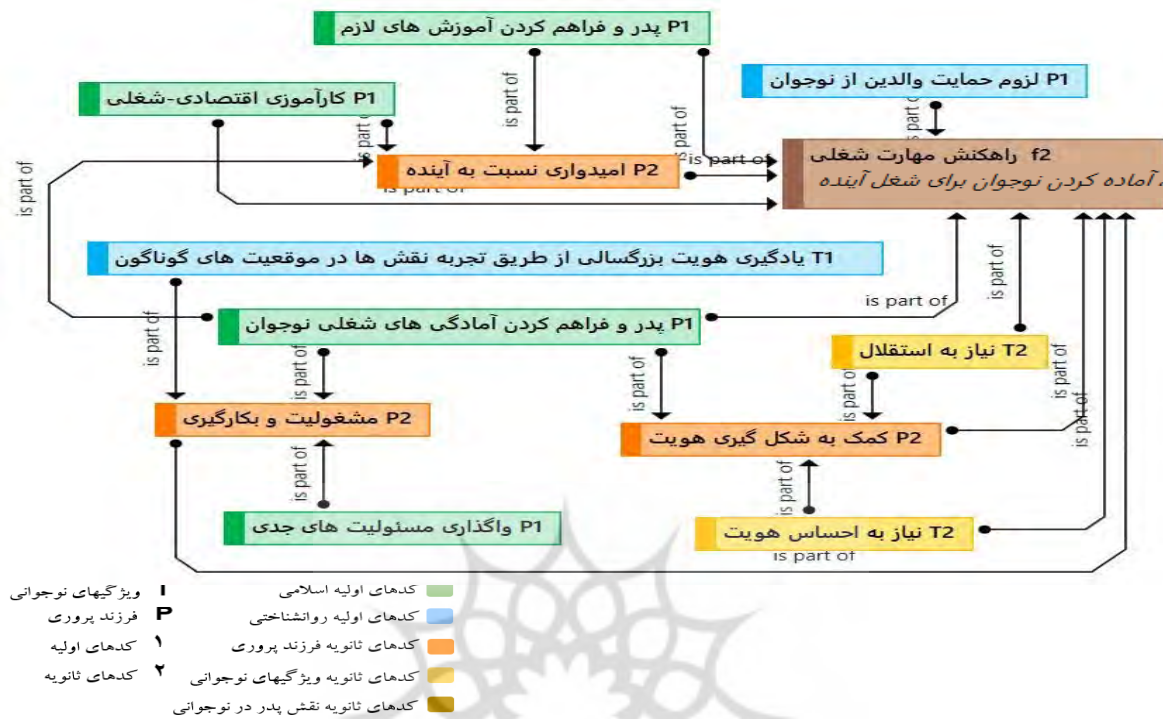
راهکنش مهارت شغلی؛ شایسته است پدر برای «آینده شغلی و اقتصادی» نوجوان برنامه‌ریزی داشته باشد. براساس روایات اسلامی، پدر موظف است «کارآموزی‌های» لازم را برای «شغل آینده» او تدارک ببیند و به این وسیله زمینه «مشغولیت و به‌کارگیری»، «واگذاری مسئولیت‌های جدی‌تر»، «ارضای نیاز به استقلال» او را

مجاورت؛ این راهکنش به معنای حضور فیزیکی پدر در کنار نوجوان، حتی شامل نشستن ساده کنار او می‌شود. در دسترس بودن پدر و ارتباط بیشتر نوجوان با پدر، از او در برابر درماندگی روان‌شناختی محافظت کرده و کاهش دسترسی به پدر پیامدهای مخربی برای نوجوان به همراه دارد.

راهکنش مسالمت؛ داشتن رابطه مسالمت‌آمیز، گرم و دوستانه با نوجوان مورد تأکید اسلام و روان‌شناسی است. صمیمیت با

دنیای پیچیده و وضعیت معیشتی سخت امروز «لزوم حمایت والدین از نوجوان» ضرورت بیشتری پیدا کرده است (نمودار ۴).

فراهم کند و باعث «امیدواری» او نسبت به آینده شود. راهکنش مهارت شغلی به «شکل‌گیری هویت» نوجوان کمک خواهد کرد. در

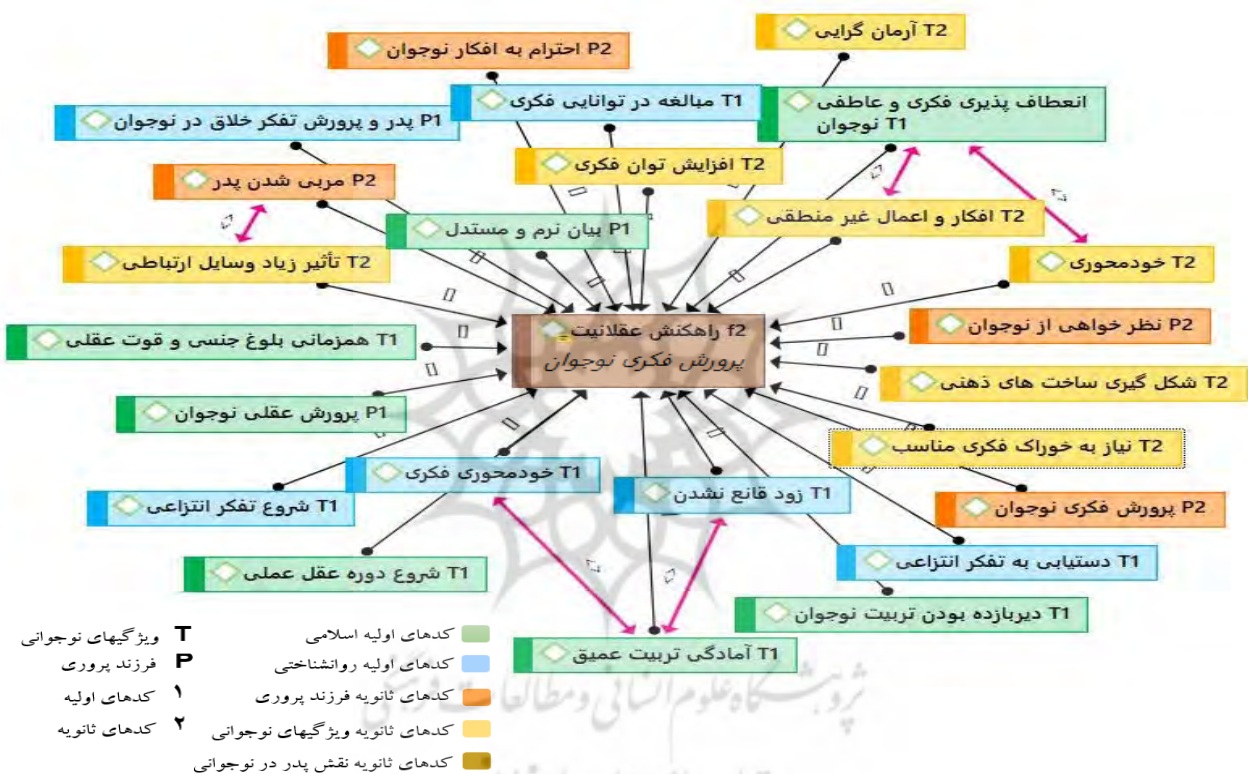
نمودار ۵: بسط روابط میان کدهای به وجود آورنده راهکنش «مهارت شغلی»

«مربی‌گری نسبت به نوجوان» است. برای ایجاد و حفظ این محبوبیت لازم است پدر به افکار نوجوان خود «احترام» بگذارد. نوجوان در این مقطع رشدی دچار «افکار و اعمال غیرمنطقی و ناسازگارانه» است و به همین جهت «مورد مؤاخذة» قرار می‌گیرد و این مسئله ممکن است زمینه «تقابل و تعارض نوجوان با والدین» را ایجاد کند. با این وجود پدر باید «متانت و اقتدار» خود را در موارد تقابل با نوجوان حفظ کند تا کمتر به محبوبیت او نزد فرزندش، لطمه وارد شود (نمودار ۵).

راهکنش محبوبیت؛ اینکه نوجوان، پدر (والدین) خود را دوست داشته باشد و به او عشق بورزد، از مسائلی است که پدر باید زمینه آن را فراهم کند. علاقه‌مندی نوجوان به پدر «آثار روانی، تربیتی و اجتماعی مثبتی بر روی نوجوان دارد و مسیر تربیت را هموار می‌سازد. با توجه به نیاز نوجوان «به مهربانی و محبت» و «احساس تعلق»، لازم است پدر به نیازهای عاطفی او توجه داشته باشد. با «توجه پدر به نیازهای نوجوان» زمینه محبوبیت به وجود می‌آید. محبوبیت از ابزارهای کلیدی پدر برای

و عقلی نوجوان را فراهم می‌کند. در دوران نوجوانی توان فکری افزایش پیدا می‌کند ولی گاه نوجوان در این توانایی فکری مبالغه می‌کند و دچار خودمحوری و افکار و رفتار غیر منطقی می‌شود. علی‌رغم انعطاف‌پذیری فکری و عاطفی نوجوان، در پایان این دوره ساخت‌های ذهنی او شکل گرفته و بعد از شکل‌گیری ساخت‌های ذهنی، توان فکری و عقلی انسان تغییر چندانی نمی‌کند. به همین جهت پرورش فکری نوجوان با راهکارهای سنتی و جدید، اهمیت زیادی پیدا می‌کند (نمودار ۶).

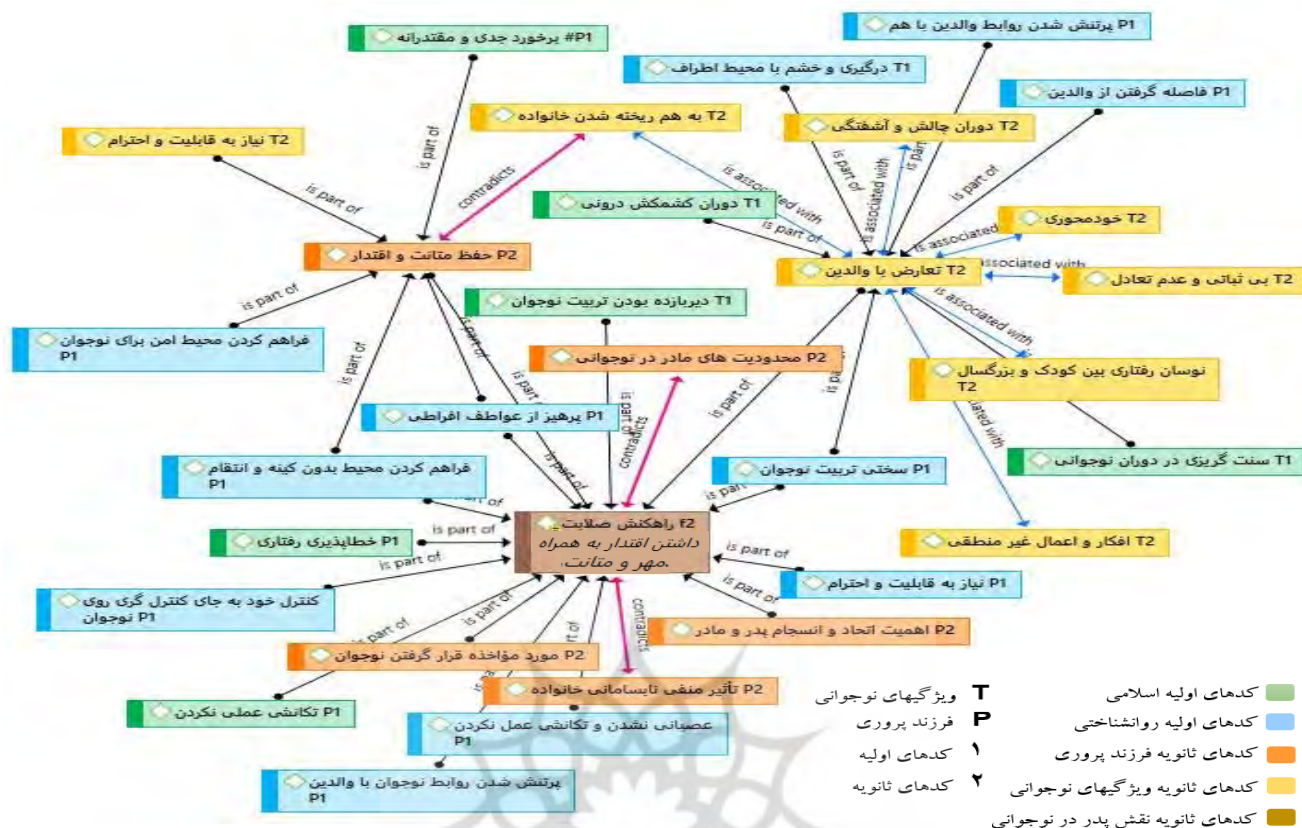
تفاوت نسلی، با در نظر گرفتن مقتضیات زمان در امر فرزندپروری، زمینه برقراری ارتباط بین نسلی مناسبی با فرزندش را ایجاد کند. راهکنش عقلانیت؛ از متون اسلامی برداشت می‌شود که بلوغ جنسی با قوت عقلی، هم‌ایندی دارد. به همین جهت یکی از توصیه‌های مهم اسلام در سنین نوجوانی، زمینه‌سازی برای پرورش عقلی نوجوان و رشد فکری اوست. در راهکنش عقلانیت، پدر به‌عنوان یک مربی با احترام به افکار نوجوان، نظرخواهی از او، تحریک حس آرمان‌خواهی و بیان نرم و مستدل، زمینه پرورش فکری

نمودار ۷. بسط روابط میان کدهای به وجود آورنده راهکنش «عقلانیت»

برخوردهای تکانشی، کینه‌جویی و انتقام‌جویی بر حذر باشند. پرتش شدن روابط والدین با یکدیگر و فاصله گرفتن نوجوان از والدین از ویژگی‌های طبیعی این مرحله از چرخه خانواده است. شایسته است والدین نسبت به رفتارهای نوجوان عذرپذیر و با هم هماهنگ باشند. همچنین پدر با توجه به محدودیت‌های روانی مادر در مواجهه با ناسازگاری‌ها و سرکشی‌های نوجوان، پشتیبان اصلی راهکنش صلابت باشد (نمودار ۷).

راهکنش صلابت؛ نوجوان در اثر خودمحوری و نوسان عاطفی رفتاری بین کودکی و بزرگسالی، گاه با محیط اطراف درگیر می‌شود و با والدین خود دچار چالش و تعارض می‌شود. در این مرحله علی‌رغم دوره‌های قبل، نوجوان بازخواست می‌شود و با او به صورت جدی و مقتدرانه برخورد می‌شود. با توجه به نیاز نوجوان به احساس قابلیت و احترام، در مواجهه با او نباید عصبانی شد. به جای تلاش برای کنترل افراطی روی نوجوان، والدین خود را کنترل کنند و از

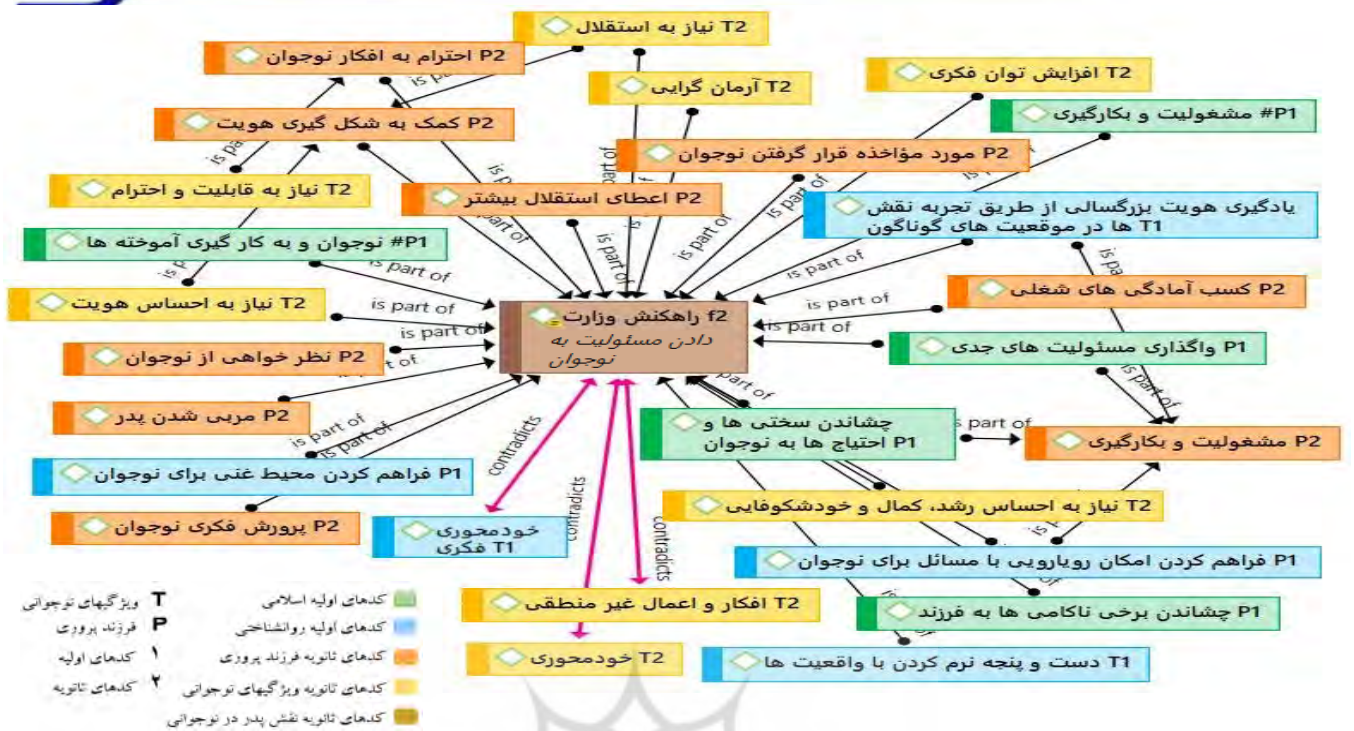
نمودار ۸. بسط روابط میان کدهای به وجود آورنده راهکنش «صلابت»

هرگز به نوجوان خودتان نخندید، بلکه فقط با او بخندید (گری دانوس و دیگران، ۱۳۸۳).

راهکنش وزارت: هدف از این راهکنش پاسخگویی به برخی نیازها در دوره نوجوانی است از جمله: نیاز به استقلال و احساس هویت، قابلیت و احترام، احساس رشد و خودشکوفایی. در این راهکنش، به تدریج مسئولیت‌های جدی‌تر را به نوجوان واگذار می‌کنیم تا با تجربه نقش‌ها در موقعیت‌های گوناگون، هویت بزرگسالی او شکل گیرد و بتواند آموخته‌های خود را عملی کند. راهکنش وزارت، امکان رویارویی نوجوان با واقعیات را فراهم می‌کند تا او خودمحموری و افکار رفتارهای غیرمنطقی را مدیریت نماید. همچنین مربی‌گری پدر و روحیه دادن به نوجوان، موجب پرورش فکری وی می‌گردد (نمودار ۸).

راهکنش لیاقت؛ نوجوانی سن شکل‌گیری هویت و بازشناسی و بازسازی خود به‌عنوان یک فرد مستقل است. با توجه به نیاز نوجوان به قابلیت، احترام، تشویق و قدردانی به جای سرزنش، باید با بیان نرم و مستدل با او صحبت کرد و در حد امکان او را تأیید کرد. پدر نقش مهمی در ارتقای عزت نفس نوجوان دارد و احترام پدر به نوجوان، تأثیر زیادی در حفظ او در برابر آسیب‌های اجتماعی دارد.

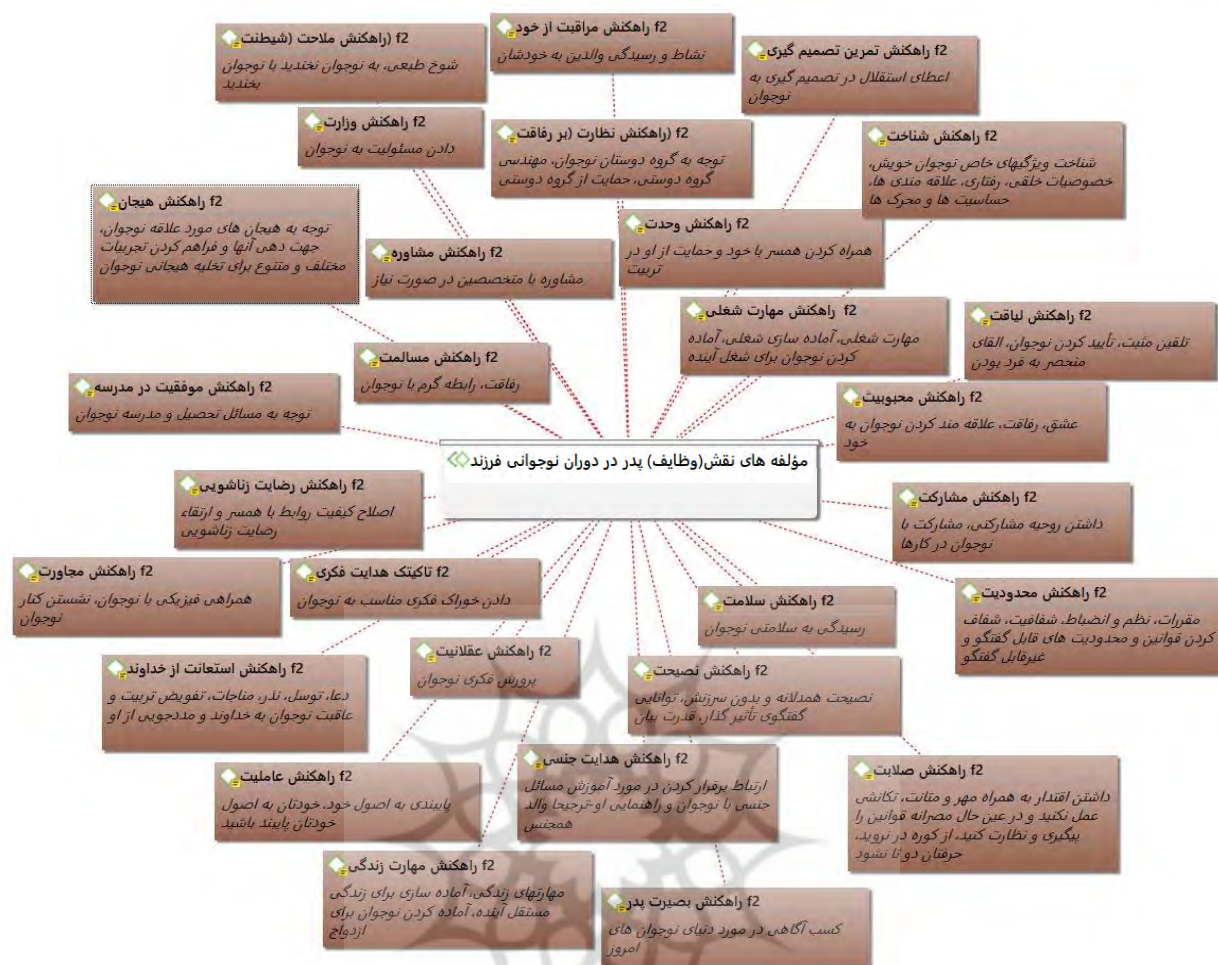
راهکنش ملاحظت؛ با توجه به نیاز نوجوان به محبت و مهربانی لازم است پدر با به‌کارگیری خلاقیت و داشتن روحیه شوخ‌طبعی، فضایی شاد و گرم را در رابطه با نوجوان ایجاد کند. شوخ‌طبع بودن پدر تأثیر زیادی در پیشبرد مقاصد تربیتی دارد. اگر نوجوان، یک وضعیت را خنده‌دار تلقی کند، عصبانیت او کاهش می‌یابد و آرامش را به او باز می‌گردد و می‌تواند تصمیم بهتری اتخاذ کند.

نمودار ۹: بسط روابط میان کدهای به وجود آورنده راهکنش «وزارت»

زناشویی، شناخت خصوصیات خلقی و عادت‌های نوجوان، نصیحت نوجوان و نظارت و پیگیری واجبات دینی، توجه به نیازها و هیجانات نوجوان و فراهم کردن محیط غنی برای وی، استعانت از خداوند و دعا کردن برای فرزندان و تفویض تربیت و عاقبت به خیری آنان و مددجویی از خدا. در مجموع ۲۸ مؤلفه در قالب راهکنش‌های تربیتی پدر در دوران نوجوانی فرزند، استنباط شده است (نمودار ۹).

راهکنش‌های دیگر عبارت است از: نظارت (بر رفاقت)؛ تمرین تصمیم‌گیری، هدایت فکری؛ هدایت جنسی، عاملیت به معنای مربی نوجوان بودن با آموزش و الگو دهی به او، محدودیت با چشاندن برخی سختی‌ها و ناکامی‌ها به نوجوان و برخورد مقتدرانه و مؤاخذة نوجوان، مشاوره برای آموزش‌های پیشگیرانه و اقدامات درمانی جهت ارتقاء سلامت روان خود و نوجوان و درمان تعارضات خانوادگی، فراهم آوردن موفقیت نوجوان در مدرسه؛ سعی والدین نوجوان برای کسب رضایت

نمودار ۱۰. مؤلفه های نقش پدری در دوران نوجوانی فرزند

بحث و نتیجه گیری

(راهبردها) در نقشه بلندمدت فرزندپروری در مقطع نوجوانی است و عبارت است از: راهبرد رابطه، راهبرد آموزش و مهارت، راهبرد خودمدیریتی والدین. راهکنش های زیرمجموعه هر یک از این سه راهبرد در جدول ۴ نمایش داده شده است.

در این پژوهش ۲۸ مؤلفه نهایی از متون اسلامی و روان شناسی به دست آمد که براساس قرابت معنایی و روشی، می توان آنها را در سه گروه دسته بندی کرد. این سه گروه نمایانگر استراتژی های کلی

جدول ۴: راهبردها و راهکنش‌های فرزندپروری در مقطع نوجوانی

راهبرد رابطه	راهبرد آموزش و مهارت	راهبرد خودمدیریتی والدین
لیاقت (القای لیاقت به نوجوان)	سلامت (توجه به بهداشت و سلامت)	صلابت (تقویت صلابت والدین)
مسالمت (با نوجوان)	هیجان (توجه به هیجان‌خواهی نوجوان)	استعانت (از خداوند)
محبوبیت (زمینه‌سازی برای محبوبیت پدر)	وزارت (دادن مسئولیت و به‌کارگیری نوجوان)	وحدت (هماهنگی تربیتی والدین)
مجاورت (با نوجوان)	هدایت فکری (نوجوان)	مشورت (استفاده از مشاوره در مسائل خود و نوجوان)
بصیرت پدر (آشنایی پدر با دنیای نوجوانان امروز)	هدایت جنسی (نوجوان)	مراقبت (رسیدگی والدین به خودشان)
شناخت (خصوصیات نوجوان خود)	محدودیت (شفاف کردن قوانین و محدودیت‌ها)	عاملیت (عامل بودن والدین به اصول خودشان)
ملاحظت (شوخ طبیعی پدر)	مشارکت (با نوجوان در کارها)	رضایت زناشویی (والدین)

اسم و توضیح راهکنش‌ها

مهارت زندگی (تقویت مهارت‌های زندگی)
مهارت شغلی (زمینه‌سازی مهارت شغلی)
عقلانیت (پرورش عقلانیت در نوجوان)
رفاقت (نظارت بر گروه دوستی و حمایت از آن)
نصیحت (قدرت نصیحت‌گری پدر)
موفقیت (موفقیت نوجوان در مدرسه)
تمرین تصمیم‌گیری (ایجاد فرصت برای تمرین تصمیم‌گیری)

(۱۳۹۸) است که نشان دادند پرخاشگری روانی والدین و تنبیه بدنی نقش میانجی‌گری در رابطه میان سبک‌های فرزندپروری والدین با قربانی قلدری شدن نوجوان دارد.

تحقیقاتی همسو نشان می‌دهد هرچه والدین محبت و ارتباط کمتر و کنترل روانی و رفتاری بیشتری داشته باشند، رفتارهای مشکل‌ساز در کودکان و نوجوانان افزایش می‌یابد. والدین مستبد، کمتر به گفتگو با فرزندان خود می‌پردازند؛ اگر کودک اطاعت نکند والدین مستبد به تنبیه و پرخاشگری متوسل می‌شوند. (بیرامی و علایی، ۱۳۹۲).

در این پژوهش نیز در خصوص راهبرد کلی آموزش و مهارت، روش‌هایی ارائه شده است. در همین رابطه بارکلی (۱۳۹۴) نسبت

هر چند این دسته‌بندی برای اولین بار در تحقیقات به دست آمده است ولی بخش‌هایی از آن با تحقیقات پیشین همسو است. پژوهش حاضر به راهبرد رابطه پرداخته و برای رسیدن به این هدف کلی، هفت راهکنش میانی ارائه شده است.

صالحی و مراد دهنوی، (۱۳۹۸) به اهمیت دلبستگی پسران نوجوان به پدر اشاره می‌کند. همچنین رابطه صمیمانه پدر با نوجوان پسر نیز به صورت غیرمستقیم (از طریق دلبستگی) باعث مردانگی نوجوان می‌شود. پیشنهاد راهکنش محبوبیت و راهکنش رابطه مسالمت‌آمیز، همسو با این پژوهش است.

یافته دیگر این تحقیق در زمینه راهبرد رابطه و راهکنش مسالمت با نوجوان، همسو با تحقیق اصغرپور و زربخش بحری،

والدین در مورد عزت نفس نوجوان اشاره کرده‌اند که این سه عامل به راهکنش مشارکت با نوجوان در کارها، راهکنش وزارت و تمرین تصمیم‌گیری که زیرمجموعه راهبرد آموزش و مهارت می‌باشند و راهکنش مسالمت با نوجوان و زمینه‌سازی برای محبوبیت والدین و همچنین راهکنش شوخ‌طبعی پدر که زیرمجموعه راهبرد رابطه می‌باشند، نزدیک هستند.

راهبرد خودمدیریتی والدین و راهکنش عاملیت (عامل بودن والدین به اصول خودشان) همسوس با تحقیق (الیاسی، ۱۳۸۶) می‌باشد که نشان داد بین رشد اخلاقی پدران و میزان گسست آنان با پسران نوجوانشان رابطه وجود دارد. همچنین وی نشان داد کمترین سطح گسست نسلی و تعارض در خانواده‌هایی دیده می‌شود که پدران از سبک تربیتی قاطع اما محبت‌آمیز و اطمینان‌بخش استفاده می‌کنند. این نتایج همسوس با راهکنش صلابت (تقویت صلابت والدین به معنای داشتن اقتدار به همراه مهر و متانت) در راهبرد خودمدیریتی والدین در پژوهش حاضر می‌باشد.

به آموزش و مهارت افزایش نوجوان تأکید کرده و ارتباط خانه و مدرسه را برای کاهش سرکشی نوجوان در مدرسه پیشنهاد می‌کند و در خصوص انجام تکالیف مدرسه ایجاد قرارداد رفتاری را مؤثر می‌داند. وی توجه به نظرات نوجوان را در اصول و مقررات قابل مذاکره برای کنترل سرکشی نوجوان مفید می‌داند و برای رسیدن به قراردادهای رفتاری و شیوه‌های امتیازدهی، شفافیت محدودیت‌ها و مقررات را لازم شمرده و معتقد است باید انتظارات و عقاید غیرمنطقی نوجوان را شناخت و برای جایگزین کردن آنها با افکار منطقی‌تر اقدام کرد. لزوم آموزش مهارت حل مسأله و مهارت‌های ارتباطی از نکات مورد تأکید بارکلی می‌باشد.

در مقایسه این تحقیق با بارکلی می‌توان گفت که او به نظرات بر گروه دوستی و تلاش برای مهندسی حلقه دوستان نوجوان و حمایت از یک گروه دوستی خوب، توجه کافی نکرده است. همچنین در مورد زمینه‌سازی برای اشتغال آینده نوجوان نیز، اشاره جدی ندارد. از طرفی بین هدایت فکری نوجوان و پرورش عقلا نیت در وی تمایز مشخصی قائل نشده است.

نتایج همسوس دیگر اینکه محققان توصیه می‌کنند که پدر و مادرها باید به زندگی خودشان هم پردازند و نباید فقط برای فرزندان‌شان زندگی کنند. برای پدر و مادر بودن، اول باید یک زندگی زناشویی موفق داشت. اگر دچار مشکل هستند، از افراد متخصص کمک بگیرند چرا که به دلیل لذت نبردن از زندگی زناشویی، احتمالاً به نوجوانان القا می‌کنند که بزرگسالی و ازدواج، باعث ایجاد نگرانی، دردسر و مسئولیت می‌شود (گری دانوس، صرامی‌فروشان و مطهری، ۱۳۸۳، ص ۴۳).

در پژوهش حاضر خودمدیریتی والدین به‌عنوان یکی از سه راهبرد اساسی فرزندپروری نوجوان معرفی شده است و برای رسیدن به این نقشه کلی، هفت روش ارائه شده است. راهکنش استعانت از خدای متعال که از مهم‌ترین راهکنش‌های اسلامی و معنوی می‌باشد، کمتر در متون روان‌شناسی مورد تأکید قرار گرفته است در حالی که مطابق آیات قرآن، خدای یکتا، پروردگار و مدبّر همه انسان‌هاست و هیچ انسانی از حوزه تدبیر او خارج نیست.^۱

تنهای رشوانلو و حجازی، (۱۳۹۱) به اهمیت سه عامل درگیری (مشارکت) والدین، حمایت از خودمختاری و گرمی

۱. قُلْ أَغْتَبِرُ اللَّهَ أُنْبِيَّ رَبًّا وَ هُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ (انعام؛ ۱۶۴).

منابع

۱. اصغرپور زهرا و محمدرضا زربخش بحری (۱۳۹۸)، «رابطه میان سبک‌های فرزندپروری و قربانی قلدری شدن نوجوانان با نقش میانجی‌گری پرخاشگری روانی والدین و تنبیه بدنی»، خانواده و پژوهش، ۱۶، (۲ (پیاپی ۴۳))، ص ۲۷-۴۵.
۲. الیاسی، محمدحسین (۱۳۸۶)، «سنجش رابطه گسست نسلی با سبک فرزندپروری پدران»، پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، (۱)، ص ۲۵-۳۹.
۳. بهرامی‌احسان، هادی و الهه اسلمی (۱۳۸۸)، «رابطه سازگاری زناشویی و سبک‌های فرزند پروری والدین با سلامت جسمی و روانی فرزندان»، روان‌شناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تهران)، ۱ (۳۹)، ص ۶۳-۸۲.
۴. بیرامی، منصور و پروانه علایی (۱۳۹۲)، «قلدری در مدارس راهنمایی دخترانه: نقش شیوه‌های فرزند پروری و ادراک از محیط عاطفی خانواده»، روان‌شناسی مدرسه، ۲ (۳) (پیاپی ۷))، ص ۳۷-۵۶.
۵. پسندیده، عباس (۱۳۹۶)، «روش مفهوم‌شناسی موضوعات اخلاقی و کاربست آن در مفهوم حیا»، اخلاق و حیانی، ۱۲ (۷)، ص ۶۷-۹۵.
۶. تنهای رشوانلو، فرهاد؛ و الهه حجازی (۱۳۹۱)، «نقش درگیری، حمایت از خودمختاری و گرمی مادر و پدر در انگیزش خودمختار و عملکرد تحصیلی فرزندان»، خانواده پژوهی، ۲۹ (۸)، ص ۶۷-۸۲.
۷. حرعاملی، محمدبن حسن (۱۴۰۹)، *وسائل الشیعة*، قم: موسسه آل‌البیت.
۸. زیمون، فریتس بی؛ کلمنت، اولریش؛ اشتیرلین، هلم و سعید پیرمرادی (۱۳۷۹)، مفاهیم و تئوری‌های کلیدی در خانواده درمانی، اصفهان: نشر همام.
۹. سالاری‌فر، محمدرضا (۱۳۹۲)، خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی، (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها)، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۰. سیرز، ویلیام (۱۳۹۳)، نقش پدر در مراقبت و تربیت کودک، (مترجم: شرف‌الدین شرفی)، ج ۱، صابرین، کتاب‌های دانه، (نشر اثر اصلی ۱۳۷۶).
۱۱. شکوهی یکتا، محسن؛ اکرم پرند و علی نقی فقیهی (۱۳۸۵)، «مطالعه تطبیقی سبک‌های فرزندپروری»، تربیت اسلامی، ۲ (۳)، ص ۱۱۵-۱۴۰.
۱۲. صالحی، مبین؛ و جواد مرادی دهنوی (۱۳۹۸)، «ادراک والدگری پدر و نقش جنسیتی در پسران نوجوان: نقش واسطه‌ای دلبستگی به پدر»، مطالعات جنسیت و خانواده، ۷ (۱)، ص ۱۰۷-۱۲۶.
۱۳. فرهنگستان زبان و ادب فارسی، (۱۳۸۵)، فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان، دفتر اول، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی، گروه نشر آثار.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۰۷)، *الکافی*، تهران: دار الکتب الإسلامية.
۱۵. گری دانوس، دونالد؛ پوریا صرامی‌فروشان، و بزرگمهر مطهری (۱۳۸۳)، *مراقبت از نوجوانان: معتبرترین مرجع بین‌المللی برای راهنمایی والدین*، تهران: رشد.
۱۶. لطف‌آبادی، حسین (۱۳۸۴)، *روان‌شناسی رشد (۲): نوجوانی، جوانی و بزرگسالی*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۱۷. نورعلیزاده میانجی، مسعود (۱۳۹۷)، *روش مدل‌یابی مفاهیم و سازه‌های روان‌شناختی از متون اسلامی (قرآن و حدیث)* (پایان‌نامه دکتری)، دانشگاه مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله علیه.
18. Baumrind, D. (1991), Effective Parenting during the early adolescent. *transition In P. A. Cowan & E. M. Hetherington (Eds.), Family transitions (Vol. 2, PP. 111-163). Millsdale NJ: Erlbaum.*
19. Haley., J. (1976), *Problem solving therapy: New strategic for effective family therapy*. Sanfrancisco,: CA: Jossey-Bass.